

FUNKCIE A SLUŽBY EKOSYSTÉMOV V KRAJINE: OD DEDUKCIÍ K VÝSKUMU

Prof. RNDr. Pavol Eliáš, CSc.

Katedra ekológie FEŠRR, Slovenská
poľnohospodárska univerzita, Nitra

1. Úvod

(1) **Vidiecka krajina** ako mozaika prírodných, poloprírodných a umelých ekosystémov **poskytuje** viac alebo menej **vhodné podmienky na kvalitný život ľudí** (Eliáš, 2010a, 2011).

(2) **Ekosystémy**, ich biodiverzita, ekosystémové procesy a ekologické funkcie (*sensu* Eliáš, 1983a), určujú a predstavujú **prírodný potenciál**, kapacitu pre využitie ako ekosystémové služby.

2. Dva systémy vzťahov

Identifikácia a hodnotenie funkcií ekosystémov a úžitkov z nich závisí od systému vzťahov, v ktorých sa uskutočňuje (Eliáš, 1983):

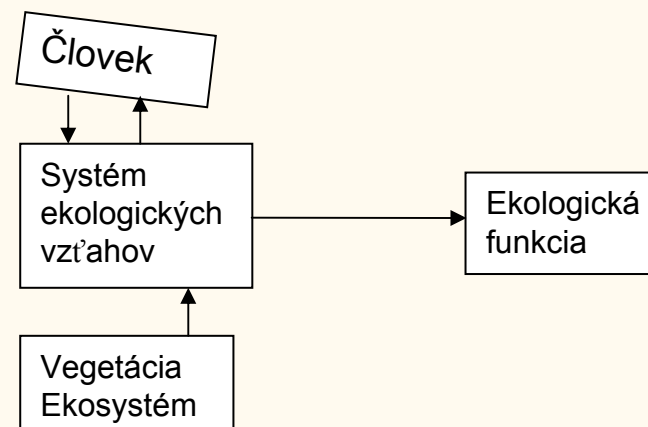
- ☐ **Systém ekologických vzťahov**
- ☐ **Systém spoločenských vzťahov**

Dva typy funkcií (*sensu* Eliáš, 1983)

- **Ekologické funkcie** sa uvažujú v systéme ekologických vzťahov a sú dôležité pre fungovanie ekosystémov i celej biosféry.
- **Nezávisia** od človeka, od jeho egoistických potrieb.
- **Ekosystémy** majú úlohu v prírode, ktorá nie je závislá od človeka

Dva typy funkcií (*sensu* Eliáš, 1983)

□ Ekologické funkcie

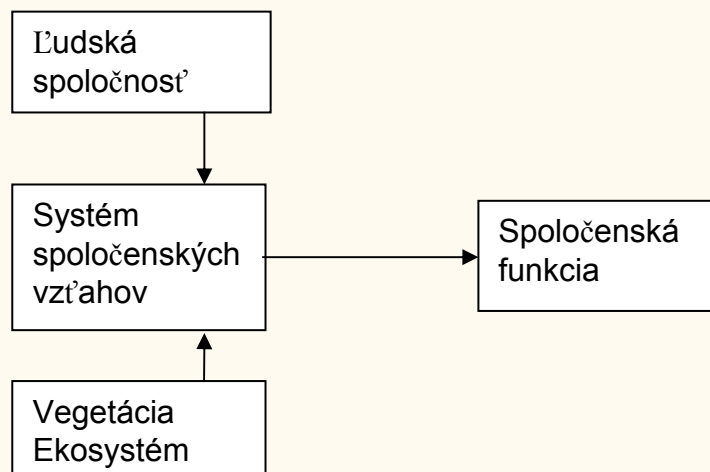

Dva typy funkcií

- **Spoločenské funkcie,** resp. socio-ekonomické funkcie sa uvažujú v systéme spoločenských vzťahov.
- Sú produktom spoločenských potrieb a využiteľných vlastností a účinkov vegetácie.
- Majú antropocentrický charakter. Tu už vystupuje človek a jeho potreby (antropocentrický prístup).

Dva typy funkcií

□ Spoločenské funkcie

Dva typy funkcií

- **Ekosystémové služby** sú výsledkom identifikácie a hodnotenia uspokojovania potrieb človeka, ľudskej spoločnosti, **v systéme spoločenských, resp. spoločensko-ekonomických vzťahov**

3. Identifikácia funkcií a služieb ekosystémov

Nedostatok informácií (údajov) pre hodnotenie ekosystémových služieb vedie obvykle k odvodzovaniu, odhadom, relatívnemu hodnoteniu.

Identifikácia funkcií a služieb ekosystémov

- uplatňovanie metód iného ako ekologického charakteru (expertízne hodnotenie, dotazník, riadený rozhovor),
- semi-kvantitatívne hodnotenie (pomerné hodnotenie, tri či viac stupňov).

Identifikácia funkcií a služieb ekosystémov

Teoretické úvahy sa odvíjajú od súpisov funkcií a služieb, ich kategorizácií či klasifikácií.

Identifikácia funkcií a služieb ekosystémov

Súčasné postupy na identifikáciu ekosystémových služieb v krajine (napr. využitie zeme, krajinná pokrývka a pod.) sú nedostatočné, neprimerané či nevhodné, preto sa vyvíjajú nové prístupy a metódy.

4. Dva výskumné prístupy identifikácie ekosystémových služieb

- (i) Deduktívny prístup**
- (ii) Induktívny prístup**

Identifikácia ekosystémových služieb

1) Deduktívne prístupy („zhora-dole“)

- odvodzujú ekosystémové služby v krajine od súčasných kategorizácií (napr. MA, TEEB, CICES ai.),
- na ich hodnotenie používajú súhrnné metódy.

Dotazníky, riadené rozhovory, expertízne posúdenia ku skutočnému poznaniu ekosystémových funkcií a služieb prispievajú málo alebo vôbec.

Identifikácia ekosystémových služieb

2) Induktívne prístupy („zdola-hore“)

- vychádzajú z poznania ekosystémov, ktoré sa vyskytujú v skúmanej krajine, z ich lokalizácie a plošnom výskyte, resp. rozšírení v území (Eliáš 2013, 2014).
- Ekosystémové služby sa identifikujú podľa ekosystémov, ich biodiverzity a ekologických funkcií.
- Pri hodnotení sa uplatňujú atomistické metódy (Papánek, 1978, Čaboun a kol., 2009, Eliáš, 2014).

Identifikácia ekosystémových služieb

Induktívne prístupy („zdola-hore“)

- **Vyžadujú veľa údajov pre konkrétne typy ekosystémov, ktoré je potrebné získať výskumom v teréne.**

Identifikácia ekosystémových služieb

Tab. 1. Porovnanie dvoch výskumných prístupov k identifikácii, mapovaniu a hodnoteniu ekosystémových služieb (Eliáš, 2013, 2014, 2015b,c,e).

Výskumný prístup	Charakteristika prístupu	Podklady pre identifikáciu ekosystémových služieb	Hodnotenie ekosystémových služieb
Deduktívny prístup (zameraný na ekosystémové služby)	Odvedenie ekosystémových služieb od súčasných kategorizácií a klasifikácií (zhora-nadol)	Kategorizácie a klasifikácie ekosystémových služieb Dotazníky, riadené rozhovory, expertízne hodnotenia	Súhrnné metódy (ekosystémové služby)
Induktívny prístup (zameraný na ekosystémy)	Sledovanie a poznanie ekosystémov, ktoré sa vyskytujú v sledovanom území (zdola-nahor)	Výsledky terénneho výskumu fytocenóz (biodiverzita ekosystémov) a ekologických funkcií ekosystémov	Atomistické metódy (znaky a vlastnosti ekosystémov)

Identifikácia ekosystémových služieb

- Obidva prístupy – deduktívny a induktívny – sú celkom odlišné a protichodné, hoci sa niekedy môžu navzájom dopĺňať.
- Porovnanie je uvedené v tabuľke 1.

5. Induktívny postup identifikácie ekosystémových služieb

pozostáva z nasledujúcich 5 krokov (Eliáš 2013, 2014):

- 1) identifikácia ekosystémov** podľa rastlinných spoločenstiev, prípadne biotopov,
- 2) hodnotenie výskytu a rozšírenia ekosystémov** v území („mapovanie“),

Induktívny postup identifikácie ekosystémových služieb

- 3) **analýza** ekologických a spoločenských **funkcií** ekosystémov (v zmysle Eliáša, 1983) podľa biodiverzity vegetácie,
- 4) **analýza poskytovania** ekosystémových **služieb** – identifikácia ekosystémových služieb,
- 5) **analýza využívania funkcií** ekosystémov (vegetácie).

Tab. 2. Postupnosť identifikácie, mapovania a hodnotenia ekosystémových služieb induktívnym prístupom (Eliáš, 2013, 2014, 2015b,c,e).

Krok	Pomenovanie	Terénny výskum	Databázy
1.	Identifikácia ekosystémov podľa rastlinných spoločenstiev	Fytocenologický výskum vegetácie	Databáza fytocenologických zápisov
2.	Hodnotenie výskytu a rozšírenia ekosystémov v území („mapovanie“),	Mapovanie reálnej vegetácie	Geobotanická mapa Slovenska Mapa lesných typov Slovenska (LGIS)
3.	Analýza ekologických a spoločenských funkcií ekosystémov podľa biodiverzity vegetácie	Terénny výskum ekologických funkcií	Ekočísla podľa Jurka (1990) Databázy znakov rastlín (TRY, LEDA ai.)
4.	Analýza poskytovania ekosystémových služieb	Terénny prieskum Verifikácia údajov v teréne	Štatistické ročenky Výkazy, hlásenia a výročné hodnotenia
5.	Analýza využívania funkcií ekosystémov (vegetácie) – identifikácia ekosystémových služieb.	Verifikácia údajov v teréne	PSL (predtým LHP) Využitie zeme

6. Závěry

1. **Deduktívne prístupy („zhora-nadol“) uplatňované pri identifikácii, mapovaní, hodnotení a posudzovaní ekosystémových služieb v krajine, v ktorých sa odvodzujú funkcie a služby ekosystémov od rôznych schém a kategorizácií či klasifikácií ekosystémových služieb, je treba **nahradiť** induktívnymi prístupmi.**

Závery

- 2. Expertízne hodnotenia a dotazníkové akcie môžu byť podkladom pre formulovanie pracovných hypotéz a ďalšie skúmanie funkcií a služieb ekosystémov v území.**

Závery

3. Je potrebné **skúmať ekosystémy a ich účinky**, stanoviť (kvantifikovať) ekologické funkcie a kapacitu ekosystémov pre poskytovanie spoločenských funkcií, ekosystémových služieb.

Závery

4. Vyžaduje sa **induktívny prístup** („zdola-nahor“), ktorý vychádza z poznania kapacity/potenciálu lesných ekosystémov poskytovať ekosystémové služby.

Závery

- 4. Umožňuje posúdiť ekologické a spoločenské funkcie vegetácie na základe diverzity fytocenóz a jej hodnotenia podľa fytocenologických zápisov.**

Závery

5. Postup je náročný na údaje získané v sledovanom území. Indentifikácia ekosystémových služieb v lokálnej mierke však iné riešenie neumožňuje.

Závery

6. Preto je **potrebný** predovšetkým **nový terénny výskum** ekosystémov zameraný na poznanie ich potenciálu pre poskytovanie ekosystémových služieb

Pod'akovanie

*Príprava a prezentácia príspevku bola financovaná z projektu **VEGA č. 1/0813/14** „Ekosystémy a ich účinky – ekosystémové služby vo vidieckej krajine“, ktorý sa rieši na Katedre ekológie FEŠRR SPU v Nitre.*

Ďakujem za pozornosť.